

Flemming Glatter Sørensen, *Land, len, handel, investering, søroveri: Undersøgelser af Axelsønnernes økonomiske forhold ca. 1420–1487* (Svogerslev: 2020). 544 s.

I denna hitintills mest omfattande studien av de dansk-svenska Axelssönerna Tott kartlägger Flemming Glatter Sørensen familjens ekonomiska förhållanden under stora delen av Kalmarunionen. Som framgår av titeln analyseras fem ekonomiska förhållanden, avgörande för familjens egenomsstrategier och skiftande politiska inriktningar mellan 1420 och 1487. Inledningskapitlet innehåller en genomgång av både den tidigare och senare forskningen om familjen Axelsson Tott och skapar ramverket för själva undersökningen utifrån författarens primära syfte. Sørensen redogör i detalj för hur han använder det omfattande källmaterialet, tillämpar sitt val av metodologi, samt hur läsaren ska tolka de många diagrammen och tabellerna.

I kapitel 2–5 presenteras det geografiska rummet i vilket Axelssönerna rörde sig. Detta för att skapa en kontext för förståelsen av familjens långsiktiga ekonomiska strategier, ättelojaliteter, samt utvecklingen av deras nordiska länspolitiska intressen. Därefter redogörs i detalj för östersjöområdets ekonomiska utveckling under senmedeltiden, där författaren lyfter fram vägnätverkets utveckling och havssamfärdselns betydelse för de sociala och ekonomiska kontakterna mellan de nordiska rikena, Baltikum och Nordeuropa. Detta följs av en diskussion kring den agrarekonomiska återhämtningen och gradvisa förändringen efter den stora döden i mitten av 1300-talet. I kapitel 6–9 diskuteras den europeiska monetära utvecklingen och dess påverkan på penningekonomin, mynt- och prisutvecklingen i Norden och östersjörikena under 1400-talet.

Det är först i kapitel 10–13 som Sørensen presenterar huvudaktörerna och den geografiska räckvidden av familjen Totts samlade gods i början av 1400-talet. Här försöker författaren skönja några tydliga spår av gods-politiska tendenser och om avkastningen från familjens godsenheter genererade tillräckliga inkomster för att finansiera köp och pant av nya gårdar och jordegods. Analysen omfattar även Axelssönernas innehav och användning av ödegårdar, de ekonomiska konsekvenserna av förändringarna i pålagor, samt driftskostnaderna av deras huvudgårdar och privata pantgods. Familjens återinvesterings- och handelsstrategier var viktiga för deras gemensamma ekonomi, sociala ställning och länsinnehav i Danmark, Sverige och Finland.

De grundläggande och mer allmänna förhållandena inom jordbruksproduktionen och de ekonomiska och administrativa förutsättningarna som rådde i länen under 1400-talet beskrivs i kapitel 14 och 17. Dessa kapitel fung-

erar som bakgrundsdiskussioner för kapitel 15–16 och 18–20, som behandlar Axelssönernas jordegods innehav och godsförvaltning samt familjens viktiga länsinnehav på djupet.

Fadern Axel Pedersen tog emot Varberg som sin första förläning och blev omnämnd av kung Erik 1415. Efter faderns död cirka 1446/1447 tog sönerna Olof, Filip, Åke, Erik, Ivar och Laurens kontroll över de viktigaste förläningarna antingen som pant eller för kronans räkning i alla tre rikena. Osämja uppstod först när familjens politiska och ekonomiska strävanden kom i direkt konflikt med Kristian I:s intressen. Kungen motverkade aktivt valet av äldste brodern Peder till biskop i Odense stift 1460 med sin egen kandidat. Sedan drog kungen tillbaka Filip Axelssons förnyade pant av Tranekær och Langeland 1462. Bröderna hävdade att unionskungen missbrukade sin maktställning mot dem. Kristian började tvivla på familjens fortsatta lojalitet vilket ledde till indragningen av län, pant och även privat egendom till kronan i Danmark, Sverige och den finska riksdelens 1467. Sørensens undersökning visar att familjens relation till den danske kungen påverkades redan innan Ivar Axelsson övertog panten av Gotland 1464.

Dynamiken mellan Axelssönerna och Sten Sture den äldre förändrades efter dennes maktövertagande i Sverige 1470. En av Sten Stures krav på Ivar Axelsson var att upphöra med att kapa holländska fartyg – Sten Sture hotade med allvarliga repressalier om Ivar Axelsson valde att fortsätta att störa handeln från Gotland. Kulmen på konflikten nåddes när riksförståndaren ifrågasatte familjens panträtt till de finska förläningarna efter Erik och Laurens Axelssons död 1481 respektive 1483. Sten Stures grepp om Sveriges råd och folk stärktes alltmer efter slaget vid Brunkeberg 1471, samtidigt som unionsanhängare fortsatte att yrka på nya förhandlingar för Kalmarunionens återupprättande. Den rådande politiska situationen i Norden efter 1480 gjorde det allt svårare för Axelssönerna att på sikt behålla sin maktposition i Sverige (kapitel 21–26).

Forskning har framställt 1400-talet som en tid för ett försök till nordisk gemenskap men även en tid av politisk splittring. Sørensen visar att gemenskap och splittring befrämjade Axelssönerna länspolitiska intressen i Danmark redan i ett tidigt skede av Kalmarunionen. Den stundtals hårda striden om Kalmarunionens vara eller inte vara ledde till konflikt mellan de olika ättegrupperingarna. Strävan att skydda familjens gemensamma ekonomiska mål, att öka sitt inflytande över unionens politiska inriktning och att kontrollera kungamakterna, gjorde brödernas övermäktiga politiska ställning ohållbar efter cirka 1480. Den detaljerade undersökningen av Axelssönernas ekonomiska förhållanden ger kunskaper om familjens köp av egendomar och hur de skapade de nödvändiga geografiska knutpunkterna mellan brödernas egna stamgods, arvegods samt pantlän och förvärvade län under sex

decennier från 1420. Författaren visar kopplingen mellan familjens samlade läns- och godsinnehav och den nordiska och östersjöområdets ekonomiska och agrara utveckling som nödvändig för familjen att bedriva handel och upprätthålla en lukrativ kaparverksamhet i östersjöområdet. En av studiens viktigaste slutsatser är att Axelssönernas länsinnehav kraftigt påverkades av de samtida utdragna konflikterna mellan unionskungarna, kung Karl Knutsson och Sten Sture den äldre.

Slutligen skall något sägas om bokens innehåll och utformning. Vid sidan av många illustrationer, diagram och tabeller finns dessutom ett antal kartor och källförteckningar på en kompletterande CD. Detaljnivån gör undersökningen lovvärd men svåröverskådlig, där författarnas egna analyser och slutsatser ibland går förlorade. Det finns ett uttryck som beskriver problemet: att inte kunna se skogen för alla träd. Kanske några strategiska avgränsningar gällande studiens övergripande omfång hade löst problemet. Hur som helst, Sørensen presenterar en mäktig undersökning av Axelssönerna under Kalmarunionens tid utifrån det unika ekonomiska och politiska sammanhang de befann sig i. Boken kommer att vara ett viktigt referensverk för framtida studier av denna mäktiga familj och Kalmarunionens tid mer allmänt.

Linnéuniversitetet

MARGARET WALLACE NILSSON

Joachim Östlund, *Vid världens ände: Sultanens sändebud och hans berättelse om 1700-talets Sverige* (Lund: Nordic Academic Press 2020). 160 s.

Lundahistorikern Joachim Östlunds bok om det osmanska sändebudet Mehmed Said Efendis besök i Stockholm 1733 kastar nytt ljus på ett gammalt tema: de äldre diplomatiska relationerna mellan Sverige och Osmanska riket samt mötena mellan svenskar och osmaner i synnerhet och öst och väst mer allmänt. Syftet med Said's besök var att driva in skulderna som Karl XII hade ådragit Sverige under sina turbulenta år hos osmanerna 20 år tidigare. Said's besök och hans diplomatiska rapport, en osmansk *sefaretnâme* ("ambassadens bok"), har tidigare studerats av Theodor Westrin (1904) och Johannes Kolmodin (1920). Östlund begränsar sig till skillnad från den äldre forskningen inte till ett svenskt perspektiv på det diplomatiska spelet kring skuldfrågan utan bidrar med ny kunskap genom att komplettera med det osmanska perspektivet, sätta Osmanska riket i en global kontext och studera hur berättelsen gav uttryck för identitet och utbyten. Det övergripande syftet med boken är således att ta itu med den tidigare forskningens eurocentrism och dess antaganden och påståenden som att